

*Аліна ЗАКРЕВСЬКА,
студентка магістратури спеціальності «Міжнародні
економічні відносини» факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

У статті розкрито особливості інтеграції України до європейського простору вищої освіти, наведено ключові віхи розвитку Болонського процесу, проаналізовано досягнення та невдачі на цьому шляху.

Ключові слова: *освітній простір, вища освіта, євроінтеграційний процес.*

В статье раскрыты особенности интеграции Украины в европейское пространство высшего образования, наведены ключевые вехи развития Болонского процесса, проанализированы достижения и неудачи на этом пути.

Ключевые слова: *образовательное пространство, высшее образование, евроинтеграционный процесс.*

The features of Ukraine's integration into the European education sphere, the key events of the development of the Bologna process, the ups and downs on this way were analyzed in the article.

Keywords: *educational area, higher education, eurointegration process.*

Мета статті полягає в аналізі ключових етапів розвитку Болонського процесу, проаналізовано перспективи інтеграції, а також стан оновлення системи національної вищої освіти у контексті Болонського процесу та основних ризиків щодо її модернізації.

Постановка проблеми. Сьогодення нашої країни характеризується двома взаємопов'язаними тенденціями розвитку: зміцненням України як незалежної держави та її інтеграцією у глобальні світові процеси, зокрема у європейський освітній простір. Останнє знайшло відображення у приєднанні України до Болонського процесу 2005 р., який передбачає створення єдиного європейського освітнього простору і в основному стосується модернізації європейської вищої освіти [7].

Вища освіта має відігравати провідну роль у суспільстві, аби успішно протистояти сучасним викликам і сприяти соціальному розвитку. А відтак важливо, щоб вища школа мала необхідні ресурси й інституційний потенціал для виконання всіх своїх завдань, зокрема таких, як підготовка студентів до професійної кар'єри та активного і відповідального життя в демократичному суспільстві, особистісний розвиток, створення і підтримання бази новітніх знань, заохочення до наукових досліджень та інновацій. Тому потрібне перманентне вдосконалення вищої школи з метою підвищення ефективності її діяльності, гарантування якості вищої освіти [5].

Зрозуміло, що перед українською вищою школою також поставили надважливі й непрості завдання модернізації вищої освіти.

Сьогодні з'явилася досить значна кількість наукових праць, присвячених проблемам євроінтеграції України та участі у Болонському процесі. Вказану тему досліджували О. Андрієвська, В. Андрейцев, В. Байденко, В. Гуменюк, О. Ельбрехт, В. Заходжай, Н. Колісніченко, Я. Литвиненко, Є. Майкова, І. Мороз, І. Найдьонов, Г. Поберезька, Г. Семаков, І. Сікорська, М. Степко, Д. Табачник, Т. Цихан, В. Янковий та інші. Більшість науковців позитивно оцінюють курс національної вищої освіти на євроінтеграцію через приєднання до Болонського процесу, при цьому вдаються до критичного аналізу усіх його аспектів, що можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Виклад основного матеріалу. 19 червня 1999 року в італійському місті Болонья 29 міністрів освіти від імені своїх

урядів підписали однойменну декларацію. З того часу Болонський процес є одним з елементів європейської інтеграції.

Сьогодні учасниками Болонського процесу є 47 країн (2011 рік), а також Європейська Комісія, Рада Європи, Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО, Асоціація європейських університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська студентська спілка, Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Міжнародна освіта (Education International) та BUSINESSEUROPE – федерація промисловців і підприємців – та інші.

Стратегічною метою Болонського процесу є створення Європейського простору вищої освіти, конкурентоспроможного та привабливого як для самих європейців, так і для студентів з усіх куточків світу. Європейський простір вищої освіти ґрунтується на міжнародному співробітництві; він має усунути перепони та забезпечити широкий доступ до якісної вищої освіти, що базується на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової і дослідницької самостійності; активізувати мобільність студентів і науково-педагогічних кадрів; підготувати молодь до активного життя в демократичному суспільстві, закласти основи для їх професійної кар'єри й особистого розвитку.

Згідно з Болонською декларацією та доповненнями, внесеними Ліссабонським порядком денним, передбачено досягнення таких цілей:

- побудова європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;
- посилення міжнародної конкурентоспроможності національних, і в цілому європейської, систем вищої освіти;
- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;

- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей;
- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж;
- затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи *вчених ступенів*, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплому, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян та міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти;
- запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Вчений ступінь, що присвоюється по завершенні першого циклу, на європейському ринку праці сприйматиметься як відповідний рівень кваліфікації. Кінцевим результатом другого навчального циклу має бути вчений ступінь магістра та/або кандидата наук, як у багатьох європейських країнах;
- створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів. Кредити можуть бути отримані також поза межами вищих навчальних закладів, включаючи постійне навчання, за умови їхнього визнання з боку відповідного університету -отримувача;
- сприяння мобільності через усунення перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування.

Таким чином представники країн-учасниць Болонського процесу в межах наданих їм повноважень взяли на себе зобов'язання досягнути окреслених вище цілей – в межах своєї компетенції та поважаючи відмінності у культурі,

мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів – з метою зміцнення європейської сфери вищої освіти. В основу їхньої діяльності було покладено політику міжурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти.

11-12 березня 2010 р. у Будапешті та Відні офіційно проголошено створення Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та прийнято відповідну Декларацію. З цього випливає, що поняття “освітній простір” досить різнопланове й багатовимірне. «Освітній простір» являє собою упорядковану структуру, яка виражає відношення між об’єктами освітньої діяльності, забезпечуючи соціальну та особистісну значущість результату вдосконалення здібностей і поведінки її суб’єктів [6].

У перебігу Болонського процесу можна виділити кілька найважливіших (знакових) етапів формування ЄПВО, відзначених на Нараді Міністрів освіти європейських країн у Бельгії (2009 р.) [4]. Зокрема:

I. Болонська декларація (1999 р.) започаткувала: впровадження двоциклової системи (бакалавр, магістр), перехід до Європейської кредитно-трансферної системи, курс на забезпечення високого рівня якості вищої освіти, створення привабливого іміджу європейської вищої освіти, сприяння мобільності студентів і викладачів, сприяння працевлаштуванню випускників на європейському ринку праці.

II. У Празькому комюніке (2001р.) визначено додатково: безперервність навчання впродовж усього життя, забезпечення автономності університетів та розвитку студентського самоврядування, забезпечення позитивного іміджу Європейського простору вищої освіти.

III. Берлінське комюніке (2003 р.) запропонувало запровадження докторантури як третього циклу навчання.

IV. Бергенське комюніке (2005 р.) окреслило пріоритети розвитку вищої освіти, які інтегрували попередні цілі Болонського процесу: запровадження трициклової системи

вищої освіти, створення національних систем забезпечення якості освіти, що узгоджуються із стандартами та рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA), визначення ступенів та періодів навчання (запровадження додатку до диплома європейського зразка, визнання спільних дипломів).

V. Лондонське комюніке (2007 р.) зосереджувало зусилля європейської освітньої спільноти на таких напрямках, як: регулювання імміграції, визнання дипломів, недостатнє фінансове заохочення, негнучкий механізм виплати допомоги; упорядкування структури ступенів вищої освіти.

VI. Конференція Міністрів, відповідальних за вищу освіту країн-учасниць Болонського процесу (2010 р.), під час якої було розглянуто результати впровадження рівнів кваліфікацій, реформ у навчальних планах та результати співпраці у сфері оцінки якості освіти. Також було приділено увагу питанням мобільності та розпізнанню дипломів.

Оскільки цілі, поставлені Болонською Декларацією та Лісабонським порядком денним, не були досягнуті повною мірою, виникла необхідність продовження роботи в цьому напрямі. Так, зокрема, вказано на завдання, яких не вдалося виконати до 2010 р.: не забезпечено подолання відриву від університетів США; не здійснено наукового прориву, який дозволив би створити в Європі мережу дослідницьких університетів, які не поступаються північноамериканським; привабливість європейських університетів зростає далеко не тими темпами, на які сподівалися. З огляду на вказані проблеми представники країн-учасниць Болонського процесу дійшли висновку щодо необхідності їх подолання й виконання всього запланованого до 2010 року. Таким чином, Болонський процес отримав новий орієнтир – 2020 рік.

Найважливішими завданнями на шляху подальшого розвитку європейського освітнього простору визначено:

- Болонський процес на своїй новій фазі має забезпечити високий ступінь взаємної відкритості національних систем вищої освіти;

- в Європі має бути гарантована якість вищої освіти у відповідності до загальноприйнятих стандартів;
- досконалість повинна стати основною вимогою на всіх рівнях вищої освіти; сприяння працевлаштуванню молоді через побудову партнерства між навчальними закладами, владою, соціальними партнерами;
- вища освіта повинна базуватися на наукових дослідженнях, інноваціях та розвитку креативності;
- повинні стати загальноприйнятими спільні дипломи й програми, політичні ініціативи з фінансової підтримки мобільності, взаємного визнання віз та дозволів на роботу[5].

Ідеї та цілі, закладені у змісті Болонського процесу, були активно сприйняті українською освітянською громадськістю. Україна зацікавлена діяти за всіма напрямками Болонського процесу і співпрацювати з усіма країнами Європи.

За роки, що минули після приєднання України до Болонського процесу, зроблено чимало суттєвих кроків, які наближають національну вищу школу до європейської, а саме: розробка національної системи (рамки) кваліфікації вищої освіти; запровадження нової інституційної структури, трициклової системи, нових напрямів підготовки фахівців з вищою освітою; впровадження додатку до диплома європейського зразка тощо[1;2].

Для вирішення такої вагомої проблеми, як управління освітою України та реалізація основоположних принципів Болонського процесу, в тому числі й безперервної освіти, необхідно взяти за основу вже створену законодавчу базу і запозичити те раціональне, що є в програмах розвитку освіти передових країн, тобто спираючись на прогресивний вітчизняний і зарубіжний досвід. Є також потреба і в запровадженні нових механізмів державного регулювання процесів євроінтеграції вищої школи України.

Для успішного входження України до Європейського простору вищої освіти були окреслені такі завдання, більшість з яких уже досягнуто: привести у відповідність до ви-

мог Болонської декларації Закон України «Про вищу освіту» у частині визначення змісту і статусу освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти; розробити класифікацію вчених ступенів системи освіти та перелік кваліфікацій, які використовуються на ринку праці, в тому числі й європейському; розробити методику розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними; розробити та затвердити нормативно-правові акти щодо регулювання діяльності викладацького персоналу та студентського контингенту вищої школи; розробити та законодавчо урегулювати процедуру контролю якості та акредитації.

Висновки. Таким чином, процес інтеграції України до європейського освітнього простору набирає обертів і на сьогодні є безальтернативним. На цьому шляху є чимало нерозв'язаних проблем як теоретичного, так і практичного характеру. Стало очевидним, що як приєднання до Болонського процесу, так і неприєднання мають свої переваги та ризики. Переваги – у визнанні дипломів нашої держави в європейському освітньому просторі, доступі фахівців до європейського ринку праці, підвищенні іміджу держави, а ризики – у втраті окремих досягнень української освіти, її багатовікових традицій, виїзду перспективної молоді за кордон, що може призвести до збідніння вітчизняного генофонду.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт Болонського Секретаріату – 2009: резюме і оціночний лист, що підготовлені на основі Національного звіту із запровадження положень Болонського процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.mon.gov.ua>
2. Бабичева Е.С. Болонские стандарты и тенденции высшего образования в Украине / Е.С. Бабичева // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти: матеріали Четвертих Ірпінських міжнар. наук. - пед. читань. – Ірпінь, 2006. – С. 80 – 82.

3. Красняков Є. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти /Є.Красняков//Шлях освіти.– 2008.–№4.–С.11–13.
4. Фініков Т.В. Вища освіта України в європейському просторі вищої освіти та наукових досліджень: матеріали наради міністрів освіти європейських країн (м.Лувен,Бельгія 27–29 квітня 2009 р.) /Т.В.Фініков.
5. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. – Режим доступу : <http://www.bologna2009benelux.org>
6. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area March 12, 2010. – Режим доступу : http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/Budapest-Vienna_declaration.pdf
7. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України 17 квітня 2002 р.№347/2002//Офіц. вісн. України. – 2002.–№16.